अभ्यासाय: पदानि चित्वा कथां पूरयत Complete the story –

फलानि रेलयानेन फल-विक्रेता फलाहारम् श्रेष्ठानि
एका श्रान्ति-शून्यानाम् क्रेतुम् यत् मूल्यम्

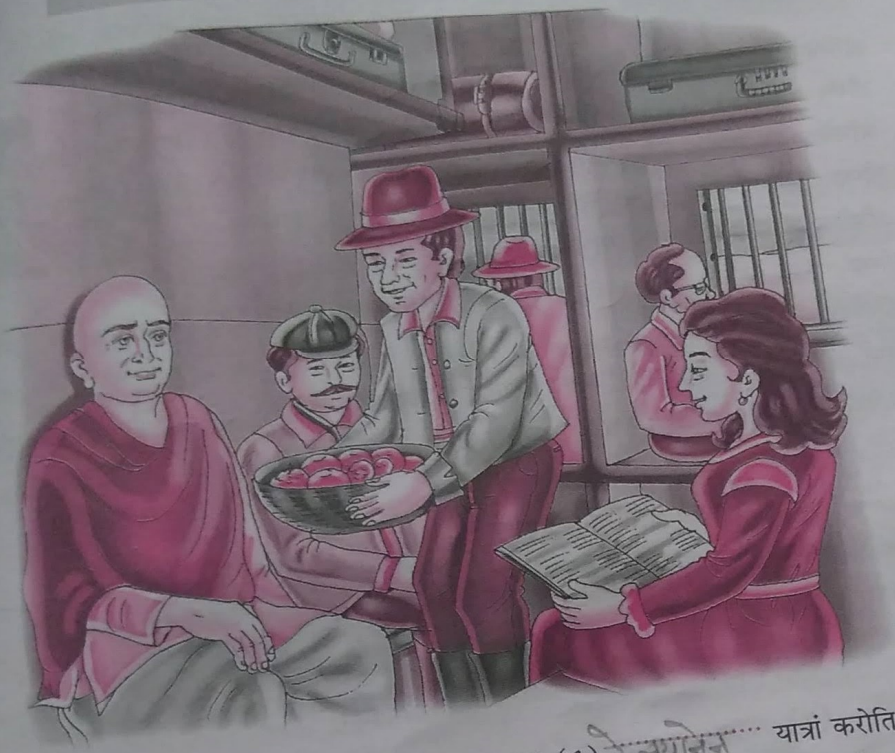

एकदा स्वामी रामतीर्थः जापान-देशम् अगच्छत्। सः तत्र (1) रेलयानेन यात्रां करोति स्म। तदा सः भोजने केवलं (2) फलाहारम् करोति स्म। सः रेलस्थानके फलानि (3) क्रेतुम् अवातरत्, परं श्रान्तिशून्यानि फलानि न अलभत। सः अवदत् प्रतीयते (4) यत् जापान-देशे (5) श्रेष्ठानि फलानि न सन्ति। तस्य वार्तां एकः जापान-देशस्य नागरिकः शृणोति स्म। सः धावित्वा अगच्छत् (6) एका फलानां कण्डोलकम् आनयत्, तस्मै च अयच्छत्। स्वामी रामतीर्थः अचिन्तयत् यत् एषः कोऽपि (7) फल-विक्रेता अस्ति। सः फलानां मूल्यं पृच्छति। सः नागरिकः अवदत्-एतेषाम् (8) मूल्यम् नास्ति। परं (9) श्रान्ति-शून्यानाम् प्रार्थना अस्ति- भवान् स्वदेशं गत्वा एतत् मा वदतु यत् जापान-देशे उत्तमानि (10) फलानि न सन्ति।

अभ्यासः

उच्चारणं कुरुत अर्थं च स्मरत Read aloud and learn the meanings –

संज्ञापदानि

नरपतिः – राजा king
शिल्पी – शिल्पकार artisan
कर्मकराः – मजदूर workers
घोषणाम् – घोषणा announcement
उपहास्यताम् – हँसी का पात्र object of ridicule

क्रियापदानि

अवाञ्छत् – चाहा (he) wished
आकारयत् – बुलाया (he) called
आदिशत् – आदेश दिया (he) ordered
अदापयत् – दिलवाई was given
प्रारभत – शुरू किया started
निर्मीते स्म – बना रहा था (he) was making
प्रशंसन्ति स्म – तारीफ़ करते थे praised
कृतवान् – किया (they) did
अरचयत् – बनाया (he) made
अयोजयत् – लगवाया (he) applied
ज्ञातवान् – जानता था (he) knew
प्रयान्ति – प्राप्त होते हैं (they) become

अव्ययानि

नवीनम् – नया new
निर्मातुम् – बनाने के लिए to build
प्राप्य – पाकर having attained
निर्माय – बनाकर having made
बहुमूल्याम् – बहुत कीमती very precious
स्वकीयम् – अपना his own
बृहतः – बहुत बड़े very large
प्रशस्य – तारीफ़ करके having praised
स्तब्धाः – हैरान surprised
वञ्चिताः – ठगे गए deceived

पाठ-बोधः

1. विकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत Write the correct answer –

(i) नरपतिः किं निर्मातुम् अवाञ्छत्? भवनम् (राजगृहम् / भवनम् / सभागारम्)

(ii) सः भवनं निर्मातुं कम् आदिशत्? भवनशिल्पिनम् (मन्त्रिणम् / सेनापतिम् / भवनशिल्पिनम्)

(iii) शिल्पी द्वि-त्रैः दिनैः भवनस्य किमदर्शयत्? रेखाचित्रम् (रूपम् / रेखाचित्रम् / सामग्रीम्)

(iv) सन्तुष्टः भूपतिः शिल्पिने काम् अदापयत्? सामग्रीम् (सामग्रीम् / धनम् / भवनम्)

(v) के शिल्पिनं प्रशंसन्ति स्म? दर्शकाः (नृपाः / श्रमिकाः / दर्शकाः)

(vi) नृपः राजभवनं कस्मै अयच्छत्? शिल्पिने (शिल्पिने / निर्धनाय / सैनिकाय)

(vii) कस्य घोषणां श्रुत्वा जनाः स्तब्धाः अभवन्? राज्ञः (गुप्तचरस्य / राज्ञः / शिल्पिनः)

(viii) दुष्टः शिल्पी कीदृशीं सामग्रीं स्वगृहे अयोजयत्? राजसामग्रीम् (हीनतराम् / राजसामग्रीम् / उत्तमाम्)

2. आम्/न लिखत Write yes or no –

(i) राजा नवीनं भवनं रचयितुम् इच्छति स्म। आम्

(ii) भूपतिः शिल्पिने बहुमूल्यां भवननिर्माण-सामग्रीम् अयच्छत्। आम्

(iii) शिल्पी ग्रामे एव स्वकीयं गृहं निर्माति स्म। न

(iv) नरपतिः शिल्पिनः कलाकौशलं प्राशंसत्।

(v) शिल्पी राजभवनं प्राप्य बहु प्रसन्नः आसीत्।

(vi) परवञ्चना दुःखदायिनी भवति।

3. घटनाक्रमानुसारं वाक्यानि पुनः लिखत Rewrite the sentences in sequence according to the story –

6 (i) नगरस्य प्रतिष्ठिताः जनाः समारोहे आगच्छन्।

4 (ii) सः शिल्पी अपि स्वकीयं गृहं निर्माति स्म।

7 (iii) राजा शिल्पिने पुरस्काररूपेण स्वभवनम् अयच्छत्।

3 (iv) शुभे मुहूर्ते निर्माणकार्यं प्रारभत।

2 (v) शिल्पी द्वि-त्रैः दिनैः भवनस्य रेखाचित्रं राज्ञे अदर्शयत्।

1 (vi) कश्चित् नृपतिः नवीनं भवनं रचयितुम् अवाञ्छत्।

5 (vii) दुष्टः शिल्पी राजसामग्रीं स्वगृहे अयोजयत्।

8 (viii) घोषणां श्रुत्वा सर्वे जनाः स्तब्धाः अभवन्।

कश्चित् नृपतिः नवीनं भवनं रचयितुम् अवाञ्छत्।

व्याकरण-बोधः

1. उच्चैः पठत Read –

भूपोऽप्यमात्यैः – भूपः + अपि + अमात्यैः

नगरस्यैकस्मिन् – नगरस्य + एकस्मिन्

गृहप्रवेशावसरे – गृहप्रवेश + अवस

प्रयान्त्युपहास्यताम् – प्रयान्ति+ उपहास्य

2. 'स्म' स्थाने लङ्-लकार-प्रयोगं कुरुत Make sentences in लङ्-लकार –

(i) कश्चित् नरपतिः भवन-निर्माणं वाञ्छति स्म। ....कश्चित् नरपतिः भवननिर्माणम् अवाञ्छत्।

(ii) शिल्पी सुन्दरं गृह-निर्माणं करोति स्म। शिल्पी सुन्दरं गृह-निर्माणम् अकरोत्।

(iii) दर्शकाः शिल्पिनं प्रशंसन्ति स्म। .....दर्शकाः शिल्पिनं प्राशंसन्।

(iv) अहं फलानि खादामि स्म। .....अहं फलानि अखादम्।

3. विकल्पेभ्यः समानार्थकपदं चित्वा लिखत Write the correct answer –

(i) भूपतिः .....नरपतिः..... (कृषकः / नरपतिः / गृहपतिः)

(ii) मूढाः .....मूर्खाः..... (पण्डिताः / चतुराः / मूर्खाः)

(iii) वञ्चना .....धूर्तता..... (धूर्तता / सहायता / सरलता)

(iv) शुभम् .....पवित्रम्..... (सत्यम् / कल्याणकरम् / पवित्रम्)

(v) पुरस्कारेण .....उपहारेण..... (उपहारेण / धनेन / पारितोषिकेण)

(vi) अतिमनोहरम् .....अतिसुन्दरम्..... (अति-उन्नतम् / अतिसुन्दरम् / विशालम्)

4. अधोलिखितानि विशेषणपदानि समुचित-स्थाने लिखत Fill in the blanks –

दुष्टः, कुशलः, सन्तुष्टः, निर्देशकः, गुणज्ञः, चतुरः

नरपतिः
.....सन्तुष्टः.....
.....निर्देशकः.....
.....गुणज्ञः.....

शिल्पी
.....दुष्टः.....
.....चतुरः.....
.....कुशलः.....

5. स्थूलाक्षर-सर्वनामपदानि कस्मै प्रयुक्तानि ? उदाहरणम् अनुसृत्य लिखत Write according to exmaple –

(i) **मम** परिवारः तत्र निवासं करिष्यति। .....राज्ञे.....

(ii) अहम् एतद् भवनम् **अस्मै** पुरस्काररूपेण यच्छामि। .....शिल्पिने.....

(iii) भूपतिः **तस्मै** बहुमूल्यां भवन-निर्माण-सामग्रीम् अयच्छत्। .....शिल्पिने.....

(iv) **तस्य** शोभां विलोक्य दर्शकाः प्राशंसन्। .....राजभवनाय.....

(v) **भूपतिः** शिल्पिनः प्रशंसाम् अकरोत्। .....राज्ञे.....

रचनात्मक-कार्यम् (Creative Writing)

कथा-वर्णनम् (Story Writing)

1. मञ्जूषायाः पदानि चित्वा कथां पूरयत Complete the story –

एकैकम् कृषकः अत्रोटयन् सर्वदा गुच्छम् अत्रोटयत
काष्ठ-दण्डानाम् अकुर्वन् एकतया अयच्छत्

कस्मिंश्चित् ग्रामे एकः (1) कृषकः प्रतिवसति स्म। तस्य चत्वारः पुत्राः आसन्। ते (2) सर्वदा कलहं कुर्वन्ति स्म। अनेन कारणेन कृषकः दुःखी आसीत्। एकदा सः स्वपुत्रान् काष्ठ-दण्डानाम् एकं (3) गुच्छम् अयच्छत् अवदत् च एनं (4) काष्ठ-दण्डानाम् गुच्छं त्रोटयत। ते सर्वे प्रयासम् (5) अकुर्वन् परं ते सफलाः न अभवन्। तदा कृषकः (6) एकैकम् काष्ठ-दण्डं सर्वेभ्यः (7) अयच्छत् अवदत् च अधुना एनं त्रोटयत। ते सर्वे काष्ठ-दण्डान् एकैकक्रमेण (8) अत्रोटयन्। कृषकः अवदत् – "पुत्राः! पश्यत, एकतायाः शक्तिम्। काष्ठ-दण्डानां गुच्छं त्रोटने यूयम् सफलाः न अभवत्। परं एकैकं यूयम् (9) अत्रोटयत। अतः यदि यूयम् (10) एकतया स्थास्यथ तर्हि कोऽपि हानिं न करिष्यति।"